

Notiser

RELATIVT BEGRIPLIG RELATIVISM

Då och då stöter man på resonemang som utvärderar relativism eller skepticism genom att undersöka sanningshalten och eventuella motsägelser i olika tolkningar av den analyserade relativistens stipulerade anspråk på sanning. Ett exempel på detta finner man i *Relativ relativism* införd i *FT* nr 1, 2010. (För en mer klassisk variant av ett sådant resonemang kan man vända sig till Platons *Teaitetos* (s. 161 Stephanus).) Innan man ger sig in på en sådan analytisk exercis kan man fundera på vad man vill uppnå.

En filosof som utgår ifrån att den filosofiska uppgiften är att fastställa överensstämmelsen mellan alternativa tolkningar av olika påståenden och den objektiva verkligheten kommer säkerligen inte se sig nödgad att söka ett alternativ till nämnda exercis. Man kan naturligtvis inte förbjuda någon att behandla relativism och skepticism på ett sådant sätt. Det kan dock tyckas att det ligger någonting djupt ofilosofiskt i att inte kunna ifrågasätta varför man har nämnda utgångspunkt. Vad som utmärker filosofi kan ju tyckas vara ett gränslöst ifrågasättande i syfte att förstå. Det är exempelvis ett sådant ifrågasättande som särskiljer filosofi från dogmatiska religiösa livsåskådningar.

Om man i stället är inriktad på att försöka förstå måste man ställa sig frågan om hur det är möjligt att göra relativism eller skepticism begriplig och rimlig. Den som till äventyrs är intresserad av vad jag har att säga angående relativism och skepticism i ett rättsfilosofiskt sammanhang kan läsa mer i *The Quest for the Description of the Law*. I detta sammanhang nöjer jag mig med att föreslå att relativistens och skeptikerns huvudpoäng kan vara just att ifrågasätta nämnda filosofiska utgångspunkt.

Är detta något man kan förstå?

Reidar Edvinsson

REPLIK OM RELATIVISM

I en osignerad notis i *Filosofisk tidskrift* 1/2010 ställer Lars Bergström relativisten inför ett dilemma. Bergström menar att begreppet ”relativ sanning” i förstone kan förefalla rimligt, men att det, när det synas i sömmarna, ger upphov till en hel del bekymmer. Relativistens dilemma ser ut som följer:

(1) För att det ska vara meningsfullt att tala om att relativismen är sann relativt till X bör det finnas alternativ till X, t.ex. Y, där relativismen inte är sann. (X och Y kan i sammanhanget vara t.ex. en kultur, ett begrepps-system, en tankestil etc.). Om X är det enda alternativet kan vi lika gärna säga att relativismen är absolut sann eller bara sann rätt och slätt. Detta är naturligtvis inte önskvärt för relativisten som vill hålla fast vid begreppet relativ sanning.

(2) Om det å andra sidan finns relevanta alternativ till X, t.ex. Y, Z, ..., etc., måste vi tänka oss att något av dem är av det slaget att relativismen inte är sann i det. Då förefaller vi också ha starka skäl för att förkasta det relativistiska sanningsbegreppet. Om relativismen å andra sidan är sann i alla perspektiv, kan vi återigen säga att relativismen är absolut sann.

Ett relativt sanningsbegrepp har förmodligen flera problem att tampas med. Jag tror dock att relativisten kan slinka ur Bergströms grepp. Nedan skisserar jag i tur och ordning ett möjligt svar på punkterna (1) och (2) ovan.

(i) Frågan infinner sig om Bergström menar att det måste vara fråga om tillgängliga och existerande alternativ till X eller bara möjliga alternativ för att relativismen ska vara meningsfull. Relativisten behöver inte, menar jag, lida skada av att X är det enda perspektiv som finns. För att detta ska vara ett argument mot relativismen skulle man behöva visa att X är det enda *möjliga* perspektivet, dvs. att X är absolut (Bloor 2007: 267). Det behöver, med andra ord, inte finnas tillgängliga och existerande alternativ till X för att det ska vara meningsfullt att tala om att relativismen är sann i förhållande till X. Detta förhållande har Bergström själv i ett annat sammanhang uttryckt på ett på ett bra sätt (se Bergström 2006: 287). Vi kan därför fortsätta att tala om relativismen som relativt sann. Sedan är det en annan sak att vi till vardags vanligen inte uttrycker oss på detta sätt.

(ii) Det problem som det relativistiska sanningsbegreppet stöter på i (2) har sin grund i att ”absolut sann” tänks vara samma sak som ”sann i alla (möjliga) perspektiv”. Om relativismen är sann i alla existerande och möjliga perspektiv, är relativismen absolut sann, dvs. det relativa sanningsbegreppet får stryka på foten. Den tyske filosofen Martin Kusch har, menar jag, visat hur en sådan konsekvens kan undvikas. I det följande använder jag mig i princip helt och hållet av hans resonemang

(Kusch 2002: 270–271). Påståendet att sanningsbegreppet är relativt till olika perspektiv kan, menar Kusch, betyda två saker. Det kan antingen betyda att relativismen är *sann i* alla perspektiv eller att relativismen är *sann om* alla perspektiv. Att säga att relativismen är *sann om* alla perspektiv innebär att varje perspektiv har sina egna giltighetskriterier, mål, exemplariska lösningar på problem etc. Denna tolkning av det relativa sanningsbegreppet ger inte upphov till de besvärliga konsekvenser som Bergström pekar på, dvs. den implicerar inte att relativismen är absolut sann. Påståendet att relativismen är *sann om* alla perspektiv är själv relativt. Det har sitt ursprung i ett särskilt perspektiv, X, som har sina egna giltighetskriterier, mål etc. Anhängarna av X kan hävda att relativismen är *sann om* alla perspektiv även om relativismen inte anses *sann i* något annat perspektiv. Anhängarna av relativismen försöker visa, säger Kusch, att det är *sant i* X att relativismen är *sann om* alla perspektiv. Denna lösning ger måhända upphov till andra problem, men inga av dem som Bergström har lyft fram.

Henrik Lundberg

LITTERATUR

- Bergström, Lars. 2006. "Quines's relativism". *Theoria* 72: 286–98.
 Bloor, David. 2007. "Epistemic Grace. Antirelativism as Theology in Disguise". *Common Knowledge* 13: 2–3.
 Kusch Martin. 2002. *Knowledge by Agreement: The Programme of Communitarian Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.

SVAR TILL HENRIK LUNDBERG

Jag är glad att Henrik Lundberg vill diskutera mina frågor om relativ relativism, men jag tycker inte att hans referat av min notis är riktigt rättvisande. Det spelar kanske mindre roll. Han menar i alla fall att man måste skilja mellan existerande och enbart möjliga perspektiv. Det har jag inget emot. Om det bara existerar ett perspektiv, och ett visst påstående är sant i detta perspektiv, så är påståendets sanning ändå bara relativ, om det finns något möjligt (men icke existerande) perspektiv i vilket påståendet *inte* är sant. Det kan låta rimligt. Så långt är vi nog överens.

Vi kan vidare uppfatta relativismen själv som ett påstående, vilket Lundberg tycks göra, och det kan då vara sant i ett perspektiv och falskt i ett annat (möjligt eller existerande) perspektiv. Då är relativismen enbart relativt sann. Det kan vi också vara överens om.

Om däremot relativismen är sann i *alla* existerande och möjliga perspektiv, så kan man tycka att relativismen är absolut sann. Men Lundberg anser att Martin Kusch har visat att "en sådan konsekvens kan undvikas". Även

om relativismen skulle vara sann *i* alla perspektiv, så kan den nämligen dessutom vara sann *om* alla (möjliga) perspektiv – vilket innebär att varje perspektiv har sina egna giltighetskriterier, mål, etc. Ja, även detta verkar rimligt, särskilt om det finns flera möjliga perspektiv, ty man får väl anta att perspektiv per definition skiljer sig just i det att de har olika giltighetskriterier, mål, etc.

Påståendet att relativismen är sann *om* alla perspektiv kan således tyckas vara rent trivialt sant – och detta även om det bara skulle finnas ett enda möjligt perspektiv (ty också det skulle ju ha sina egna kriterier, mål, etc.). Men det menar nog inte Lundberg. Han menar att påståendet är ”relativt”, vilket väl betyder att det är relativt sant. Jag antar att han menar att det är sant i det särskilda perspektivet X, även om han bara säger att det ”har sitt ursprung” i X.

Man kan fråga sig vilket detta ”perspektiv X” är. Man kan också fråga sig hur man kommer från detta X till den relativistiska tesen att all sanning är relativ. Innehåller X denna tro? Är den i så fall endast relativt sann i X? Är den ens välgrundad enligt de kriterier som gäller i X? (– att man bör skilja mellan dessa tre frågor är något jag argumenterar för i uppsatsen ”Relativism”, *FT* nr 1, 1998, som kan laddas ned från min hemsida <http://people.su.se/~lsbm/index.html>).

Men hur förhåller sig nu allt detta till min tidigare notis? Den handlade om vad det kan innebära att tro att relativismen endast är relativt sann. Tror man att relativismen är sann i vissa, men inte i andra, (möjliga) perspektiv? Eller tror man bara att *detta* är sant i vissa men inte i andra (möjliga) perspektiv? Eller tror man bara att *detta* i sin tur är sant i vissa men inte andra (möjliga) perspektiv? Osv. Osv. Blir det till sist något innehåll kvar i tron att relativismen endast är relativt sann?

Jag kan inte se att Lundberg har svarat på detta. Han tycks nu inte ens hävda att varje perspektiv har sina egna kriterier, mål, etc. – utan bara att detta är sant i något möjligt perspektiv. Då är det väl falskt i något annat möjligt perspektiv. Men då menar han väl också att *detta* i sin tur bara är sant i något möjligt perspektiv. Osv. Osv. Ty tanken är väl att det inte kan finnas någon icke-relativ, absolut sanning. Jag har fortfarande svårt att förstå vad detta innebär.

(Men jag vill tillägga att jag ändå tror att en viss form av relativism kan vara rimlig – nämligen den som jag har beskrivit i den artikel som Lundberg hänvisar till. Den artikeln kan också laddas ned från min hemsida.)

Lars Bergström

FILOSOFERNAS FILOSOFER

De mest citerade samtida filosoferna i den respekterade *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (som ju finns tillgänglig på nätet) är i tur och ordning:

- David Lewis (162)
- W.V.O. Quine (133)
- John Rawls (95)
- Donald Davidson (93)
- Hilary Putnam (88)
- Saul Kripke (84)
- David Armstrong och Thomas Nagel (72)
- Jerry Fodor (70)
- Daniel Dennett, Frank Jackson och Bernard Williams (69)
- Robert Nozick och John Searle (68)
- Roderick Chisholm (67)
- Gilbert Harman (60)
- Michael Dummett (58)
- Ronald Dworkin (57)
- Martha Nussbaum, Joseph Raz och Bas van Fraassen (55)
- Fred Dretske och Peter van Inwagen (54)
- David Chalmers, Alvin Goldman och Philip Kitcher (52)
- Nelson Goodman (51)
- P. F. Strawson (50)
- Derek Parfit och Elliott Sober (49)
- Robert Stalnaker (48)
- Timothy Williamson (47)
- Peter Geach och T. M. Scanlon (46)
- Tyler Burge och John McDowell (45)
- John Mackie (44)
- Alvin Plantiga (43)
- Robert Adams, Allan Gibbard och William G. Lycan (42)

Lite längre ned på listan kommer Karl Popper med 37 citeringar och Thomas Kuhn med 29. Sartre hade 23 och Foucault 13.

NYA BÖCKER

På förlaget Fri Tanke har följande böcker nyligen utgivits: *Kort om medvetandet* av Susan Blackmore, *Kort om fri vilja* av Thomas Pink, *Kort om hjärnan* av Michael O'Shea, *Privatliv* av Torbjörn Tännsjö och *Hatar Gud kvinnor?* av Ophelia Benson och Jeremy Stangroom.

VAR HUME KONSEKVENT?

For a philosopher so critical of such allegedly occult entities as power and energy, Hume was strangely carefree in his reliance upon habit or custom as *vera causa*.

Max Black

ALFRED AYER NÄRA DÖDEN

En av de mest kända logiska positivisterna, Alfred J. Ayer, togs in på sjukhus för lunginflammation mot slutet av sitt liv. Efter att ha blivit något upplivad råkade han sedan sätta en bit rökt lax i luftstrupen, vilket ledde till att han var kliniskt död i fyra minuter. När han sedan väcktes till liv berättade han om egendomliga nära-dödenupplevelser, bl.a. att han hade sett ett rött ljus som han uppfattade som universums härskare. Officiellt hävdade han senare att han inte alls hade blivit omvänd från sin ateism eller från sin övertygelse om att det inte finns något liv efter detta. Men hans familj tyckte att han hade förändrats – hans fru sa att ”He became so much nicer after he died”, bl.a. var han mindre skrytsam och brydde sig mer om andra människor – och hans läkare påstår att Ayer till honom sa att han under de fyra minuterna hade sett ”en gudomlig varelse”. Märkligt nog tycks han under sina sista månader också ha återupptagit kontakten med den kände jesuiten fader Frederick Copleston, som han tidigare (1949) debatterat med i radio. Mot slutet var Copleston, enligt Ayers änka, ”Freddies närmaste vän”.

MORALFILOSOFISK DIALOG

Moral Philosopher: How would you characterize irrational behavior?

Economist: When someone acts counter to their preferences?

Moral Philosopher: Oh, that’s what we call virtue.

DEN GYLLENE KEDJAN

Att allting sker på grund av en förutbestämmelse, är lika säkert som att tre gånger tre är nio. Ty förutbestämmelsen består däri, att allting hänger samman som en kedja, och att, innan någonting inträffat, det lika ofelbart gäller att det kommer att inträffa, som, sedan det inträffat, det ofelbart gäller att det har inträffat. De gamla poeterna, Homeros och andra, kallade detta den gyllene kedjan, som Jupiter låter hänga ned från himmelen, och som icke låter sig avslitas vad man än hänger på den. Och denna kedja består i orsakernas och verkningarnas förlopp.

Gottfried Wilhelm Leibniz

MINSKAD JÄMLIKHET

Antalet medborgare i USA som tjänar 50 miljoner dollar eller mer per år har minskat från 131 år 2008 till 74 år 2009. Men medelinkomsten i denna grupp har samtidigt ökat från 91,2 miljoner dollar år 2008 till 518,8 miljoner dollar år 2009. Vilket innebär nästan tio miljoner dollar i veckolön! Detta och andra intressanta uppgifter kan man hitta på:
<http://www.tax.com/taxcom/taxblog.nsf/Permalink/UBEN-8AGMUZ>

GRUNDLÖS INDUKTION?

Es geht alles vorüber
 Es geht alles vorbei
 Nach jedem Dezember
 Kommt wieder der Mai.

SPIONERI

I sin senaste (?) bok, *Privatliv* (Fri Tanke 2010), framför Torbjörn Tänn-sjö bl.a. en rätt ovanlig och tänkvärd uppfattning om militärt spioneri. Han menar att det är något önskvärt. ”Vore de olika militärmakterna, som befinner sig i konflikt med varandra, illa underrättade om varandras planer skulle spänningen i världen öka och risken för krig genom misstag skulle vara stor. [...] Vi borde alltså, om vi anlägger ett opartiskt perspektiv, tacka spionerna för deras självupppoffrande gärning. [...] Vad alla anar, men ingen säger, är att alla dessa – makarna Rosenberg, Kim Philby, Günther Guillaume, Arne Treholt och Stig Wennerström – gjort världsfreden en viktig och bestående tjänst.”

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: *Lars Bergström* är professor emeritus i praktisk filosofi i Stockholm, *Krister Bykvist* doktore-rade i praktisk filosofi i Uppsala och är nu Fellow och Tutor i filosofi vid Jesus College i Oxford, *Jan Hjärpe* är professor emeritus i islamologi vid Lunds universitet, *Jonas Olson* är docent i praktisk filosofi i Stockholm, *Jan Scheffel* är professor i fysik på KTH i Stockholm och *Hugo Strandberg* är akademilektor i filosofi vid Åbo Akademi.